کندهار – لړم ۱۳۹۲ هـ ش

کندهار کی د باچاخان د مرکز لخوا یوه علمی څېړنغونډه

سږکال د نوومبر په میاشت کی د کندهار د پوهنتون د باچاخان د مرکز لخوا یو څېړنغونډه جوړه شویوه چی په هغه کی یو شمیر افغان پوهان له داخل او خارج څخه وربلل شوی وه. د افغانستان د سوله ایز بدلون مشر محترم داکتر فاروق اعظم ته هم په دغه څېړنغونډه کی د ګډون بلنه ورکول شویوه. د څېړنغونډې موضوع د تیرو څلویښتو کالو پر واقعاتو یو هراخیزه انتقادي نظر اچول وو چی د هغه په رڼا کی راتلونکی مسیر تثبیت کړه شي. په غونډه کی محترم ډاکتر فاروق اعظم په لاندې ډول څرګندوني وکړې:

بسم الله الرحمن الرحیم
نحمده و نصلی علی رسوله الکریم

دوستانو ! السلام علیکم و رحمة الله و برکاته.

زه د باچاخان د څېړنیز مرکز د مشر ښاغلی شیرشاه رشاد څخه مننه کوم چی دغه مهمی غونډې ته یی بلنه راکړه او ډیر خوښ یم چی د غونډي له برخوالو دوستانو، علمی شخصیتونو او پخوانیو آشنایانو سره بیا ګورم. دا غونډه زما په نظر ډیره مهمه ده. اهمیت یې په دې کی دی چی

موږ پر ځان د انتقاد عنعنه نه لرو او دا غونډه د همدې تشي د ډکیدو لپاره رابلل سویده. موږ د تاریخ په اوږدو کی لږ پر خپلو ناخوالو لکه څنګه چی وو هغسی بیا کتنه کړیده او له هغه څخه مو د خپل ښه راتلونکی لپاره کار اخیستی دی. برعکس، موږ اکثره کوښښ کړیدی د خپلو شخصی، قومي یا ګروهی ګټو په خاطر تاریخ مسخ او د روشنفکری او روشنګری تر نوم لاندې مو اکثره خپل ولس بیا بیا توهین کړی او ددغه قهرمان ملت عظیمی قربانۍ او حماسی مو یا په بل پوري تړلي او یا مو یې رنګ ورپیکه کړیدی. موږ پردی پردی او خپل خپل نه دی ګڼلی؛ که نه بیا ورور ورور نه واژه. پنځه دیرش کاله کیږي چی وینه مو توئیږي خو زموږ اکثرو روشنفکرانو اوس هم دښمن ونه پیژاند چي دا موږ څوک وژني – زموږ دښمن څوک دی؟ پر دغه موضوع څېړنه په کار ده.

زموږ د تاریخ بله غمیزه دا ده چی د دښمن په تشخیص کی زموږ د عوامو سیاسی بصیرت تر تعلیمیافته طبقي ډیر دی. زموږ د تعلیمیافته طبقی اکثریت د توقع خلاف په تیرو څلویښتو کالو کی د دښمن روبیاري کړیده خو عوام مو د هغو سره جنګیدلی دي. دا هغه نکته ده چی څېړنغونډه باید غور پر وکړي.

پر خپله خاوره د یو دولت په توګه زموږ معاصر تاریخ د میرویس نیکه څخه پیل کیږي، احمدشاه بابا هغه ته شکل ورکړ او تر هغه وروسته دا کور (افغانستان) موږ د خپل هویت او ټاټوبی په توګه ساتلی دی. زموږ د نیکه ګانو دي خدای پاک جنتونه ځای کړي چی موږ ته یی پر خپله خاوره د خپل اختیار او تشخص امکانات برابر کړل. په نړۍ کی ډیر قومونه سته چي هویت نه لري او په نوم یی هیواد، بیرغ، تذکره او پاسپورت نسته. خو موږ د خپل هیواد او هویت د درلودلو نعمت د خپلو مشرانو د قربانۍ او سیاسی بصیرت له برکته لرو. اما، موږ کور ساتلی دی خو هسی چی په کارو وه له بده مرغه روزلی مو نه دی. موږ پر دغه کور هر تجاوز ته غاښ ماتوونکی جواب ورکړیدی؛ خو د تجاوز

تر دفع وروسته مو بیا سمبال کړی نه دی. دغه سبب دی چې له یوه ناورینه خلاص نه یو پر بل اوړو. موږ خپل د دغه ناقابلیت پړه تل پر نورو اچولې ده خو ډیر کم مو خپل ګریوان ته سر ټیټ کړی او اعتراف مو کړیدی چې موږ هم پړه وو. احمدشاه بابا د میرویس نیکه د کورنۍ مخالف وو او ویی نه غوښتل چې د هغه دوری قهرمانۍ ثبت سي. موږ د ایران د امپراتورۍ د تسخیر تاریخ له نورو څخه زده کړی او د پطرکبیر او عثماني امپراتوری لښکرو ته ماته او د دغو معرکو د قهرمانانو تاریخ تر اوسه موږ ته روښانه نه دی. داځکه یا موږ نه دی لیکلی او یا تر هغه دوري وروسته حاکمانو قصدا ورک کړی دی. احمدشاه بابا پخپل وار عظیمی کارنامامی وکړې؛ د هندوستان، بخارا او نیشاپور فتح څه معمولی خبره نه وه؛ خو دده تر کورنۍ وروسته چې امیردوست محمد خان واک ته ورسید، د هغه دښمنۍ په سبب چې د احمدشاه بابا د کورنۍ سره یې درلوده، د هغوی پر تاریخ یې خاوري واړولې. موږ اوس د احمدشاه بابا د کورنۍ تاریخ د یو ورور له خوا د بل ورور د سترګو په ایستلو پیژنو. همدا ډول، امیر دوست محمد خان د خپلو ورونو سره په جنګ وو او کله چې د امیر محمد افضل خان او د هغه د زوی عبدالرحمن خان کورنۍ واک ته ورسیده نو یې د امیر دوست محمدخان د کورنۍ تاریخ مسخ کاوه. د میوند د غزا د عظیمي حماسي نور قهرمانان بیله محمد ایوب خان او ملالي ځکه موږ نه پیژنو چې امیر عبدالرحمن خان چې کال وروسته واک ونیو، د میوند د غزا

د مشر محمدایوب خان مخالف وو. امیرعبدالرحمن خان چې د انګریزانو په مرسته واک ته رسیدلی وو، نه غوښته چې د میوند د غزا قهرمانان تبارز وکړي. د هغوی تاریخ او کارنامې همداسی پټ پاته سول او هیر سول. امیر حبیب الله خان په خپل وار، په هزاره فیض محمد کاتب د احمدشاه بابا او امیردوست محمدخان د کورنیو تاریخ ولیکی؛ خو په یو پښتون یې اعتبار نه کاوه؛ داځکه پښتانه ښایی دده په زړه د دغو دوو رقیبو کورنیو تاریخ سم نه وای لیکلی. زما په یاد دي د ظاهرشاه او داؤدخان په حکومت کی چا د امیر امان خان نوم په ښه نسو اخیستلای. ظاهرشاه (د افغانستان پاچا) به د استقلال په ورځ عسکري رسم ګذشت ته ودرید او ملت ته به یې د هیواد د استقلال اخیستونکی خپل پلار (محمد نادرشاه) وباله. موږ چې به د مشرانو څخه پوښتنه وکړه چې استقلال چا ګټلی دی، هغو به د امان الله خان نوم واخیست. دولت به د استقلال د غزا نور قهرمانان نه یادول. موږ ته به سؤال پیدا سو چې پاچا ولی تاریخ مسخ کوي او پر ملی قهرمانانو خاوري اړوي؟ خلقیانو د آل یحی د کورنۍ د غرو بوټونه او پایجامی هم د هغوی د تخریب لپاره عام محضر ته راوایستې. او سلسله همداسی تر اوسه روانه ده. موږ د میوند او د استقلال د معرکو یو څو د ګوتو په شمار قهرمانان پیژنو او هغه هم صرف نومان یې. موږ د روس سره زموږ د ملت د عظم جهاد قهرمانان همدا اوس هیر کړی او یا مسخ کړیدی. همدا اوس کوښښ کیږي چې زموږ د ملت د عظیمو قربانیو افتخار په نورو پوري وتړل سي. زموږ خپلو دغو تخریبی عزایمو پرینښوولو چې خپل قهرمانان وپیژنو، په هغو فخر وکړو او په دې ډول خپل ځوان نسل کی د وطندوستۍ حس تقویه کړو. دا ولي؟ دا ډول موضوع ګانې د دغسي څیړنغونډولخوا باید وڅیړل سي.

زموږ بله ستونزه دا ده چې واکدارانو مو واک خپل شخصی مال ګڼلی دی. که به د وطن ګټې د دوی د ګټو سره برابري او موازي وې خو ښه او که به احیانا په ټکر کی راغلې؛ نو دوی بیا خپل شخصی او کورنۍ ګټو ته ترجیح ورکړیده. د دغه ډول ترجیحاتو مثالونه زموږ په تاریخ کي کم نه دي. زموږ د نن ورځې تکلیف تر ډیره حده له همدغه دی چې زموږ مشرانو د ملي ګټو په پرتله اکثره شخصي ګټې مقدمې ګڼلي دي.

افغانستان تر ډېره حده پښتنو او په پښتنو کې د کندهاریانو په قیادت جوړ کړی او ساتلی دی چی دا یو ډېر ستر او د قدر وړ کار سویدی. خو څرنګه چی حکومتونه شخصي وه نو هغوی یوازې د خپل واک د ساتلو لپاره کار کاوه. هغوی فکر کاوه چی ددوی څخه غیرپښتانه حکومت نسي نیولای. هغوی د پښتنو څخه تشویش درلود او په پښتنو کی یې بیا د خپل تربور کندهارې څخه ډېره ویره وه. نو ځکه نه یې په پښتنو کی سر نه پرېښود او کندهاریان یې هروخت ځبل څو سر پکښې پیدا نسي. غیر پښتنو غوښته چی د اتحاد او نظم په زور په دولت کی ځان ته ځای پیدا کړي؛ د پښتنو قیادت باچاهانو معلوم کړی وو چی دوی دي. که باچا نه وي، د هغه زوی او که هغه نه وي لور به یې حکومت کوي او هغه هم د خپلو ځانو لپاره. او که دوی نه وي وطن دې هم نه وي. کله چی پر وطن بده ورځ راغله نو هر بل قوم یو مشر او نسبي نظم درلود خو پښتون څه نه درلودل. اوس یې څوک راټولیدو او دریدو ته هم نه پرېږدي. او په ټولو ولایاتو کی بیا کندهار په تشتت او رواني بد حال کی واقع دی. دوولس کاله کیږي چی هم جمهور رئیس کندهاری دی او هم والیان، خو کندهار ته څه داسی ملموس کار ونسو. دا ولي؟ ددغه حالت عوامل څیړنه غواړي.

زموږ تعلیمی نصاب بله ستونزه ده چی موږ یې د ډېرو ناخوالو سره مخ کړي یو. موږ د تعلیم دوې اداري لرو: یو دینی مدارس او بل عصري ښوونځی. په دینی مدارسو کی د وطندوستۍ درس نه وو؛ همدا درس د هند په دیوبند او د مصر په ازهر کی هم ویل کیږي. د هند د مغلي امپراتورۍ نصاب تعلیم اوس هم زموږ په جوماتونو او دینی مدارسو کی مرعی الاجراء دی. له هغه وخته تر اوسه پښتو ژبه په جومات کی نه دا چی نه تدریس کیږي بلکی بده هم ګڼل کیږي. فارسي چی د دربار ژبه وه زموږ په جوماتونو کی تر اوسه رایجه ده او پښتون ملا او پښتون ماشوم دواړه یې باید د خپلي ژبې په بېبه زده کړي. څرنګه چی زموږ حکومتونه اکثره ملي نه وه نو خپل قوم یې د مغول له فرهنګی استیلاء څخه را ونه یوست. د مغلو باچهی ډېره پخوا له منځه تللې ده خو مغلواله او فرهنګي چنګکان یې تر اوسه زموږ په مغزو کی ښخ دي. بلې خواته، زموږ په عصري ښوونځیو کی نه یوازې د وطندوستۍ موثر درس نه وو بلکی تاریخ په ډېر بیرحمانه توګه مسخ کیدی. د پښتون پاچاهانو پښتو نه وه زده. ښایی پرمخ د مځکی بل داسی هیواد نه وي چی مشر یې د خپل قوم په ژبه نه پوهیږي. زموږ دا په سوو کاله همداسي وه نو ځکه مو ښه ورځ ونه لیده. ازبک، ترکمن، ایماق او نورو اقلیتونو د پښتو پر ځای فارسی زده کول دا ځکه دا د پاچا او دولت ژبه وه او د پښتو ژبې په زده کړه کی ډوډۍ او چوکۍ نه وه. پښتون چی به کابل ته ولاړ، موږ او عصري به سو، نو بیا به یې فارسي ویل. دا متل سو چي «مړه ګیده فارسي وایي». د طالبانو د حکومت په کی وخت کی په لندن کی یوه ورځ خدای بخښلی عزیز نعیم (د داؤدخان وراره) زما لیدو ته راغی. هغه په پښتو خبري نسو کولای او فارسي مو سره ویل. د خبرو په ترڅ کی یې پر طالبانو د انتقاد په سلسله کی ویل چی پښتانه باید رواداري ولري او اقلیتونو ته امتیاز ورکړي. ما ورته وویل چی ما سردار ولي ته په روم کی یوه خبره کړیده او تاته یې هم کوم چی هغوی ته تر دغه لوی امتیاز او موږ ته تردغه لوی عار څه دی چی ما وتا دواړه پښتانه یو خو فارسی سره وایو. زموږ نصاب اکثره ملي هدف نه درلود نو ځکه محصول یې چی هرڅه راوخوت او هرچا چی یوور. همدغه ستونزې زموږ تعلیافته ځوانان هغسي چی په کار وه د هیواد د استقلال د ساتني، هوسائي او پرمختګ عناصر نه کړل. هر هیواد ته چی زموږ ځوانان د تعلیم لپاره ولاړل اکثره د هغو په مفکوره بیرته راغلل او فاجعه آفرین سول. داسی ونسوه چی د نورو تعلیم په خپل ملي چوکات کی ځای پر ځای کړي؛ داځکه داسی ملي چوکات او روحیه حکومتونو په دوی کی پیدا کړې او روزلې نه وه. پر دغه موضوع هم څیړنه په کار ده چی موږ ولي یو ملي نصاب نسو جوړولای او خپل اولاد او هیواد ته یو روښانه مسیر نسو تعینولای؟

ستونزې ډېرې دې چی یو څو یې ما دلته بیان کړې. که دا غونډه وکولای سی چی زموږ دغه ډول کمزورۍ په ګوته کړي او د هري دوري خلک پرخپل ځان انتقاد پیل کړي، دا به ډېر لوی خدمت او زموږ په تاریخ کی به د ذهنونو د روښانولو په لوري لوی تحول وي.

ماته دا غونډه ډېره مهمه ده او هیله ده دا پر ځان د انتقاد او د خپل عظیم ملت د شجاعت د ثبت مغتنمه څیړنغونډه وي؛ خدای مکړه هسی ونسی چی د روشنفکرۍ او روشنګرۍ تر نوم لاندی داسي غونډې زموږ تاریخ بیا مسخ او د یو بل لوی مهلک ماشین موثره پرزه سي. زه پر سمه لار ددې غونډې د بریا دعاء کوم او د رابلونکی څخه یې یو ورار بیا مننه.

درناوی